

“Azərbaycan ədəbi dilinin qorunmasında və inkişafında
KİV-in rolu” mövzusunda konfrans keçirilib

Oktyabrın 6-da Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində “Azərbaycan ədəbi dilinin qorunmasında və inkişafında KİV-in rolu” mövzusunda konfrans keçirilib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin tapşırığı ilə keçirilən konfransda dilçi alimlər, Milli Məclisin deputatları, KİV-in rəhbərləri və nümayəndələri iştirak edəblər.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ictimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Əli HƏSƏNOV konfransda çıxış edərək bildirib ki, milli dövlətçiliyinin yaranması və inkişafında dil mühüm tarixi rol oynayır. Çünki dil xalqın özünüqoruma instinktinin gücləndirən, ona səfərbər edən və birləşdirən, həmçinin bir toplumu digərlərindən fərqləndirən və müdafiə edən ən etibarlı vasitədir. Ona görə də dövlət dilinin səfligünün qorunması, inkişafı və zənginləşməsinə xüsusi qayğı göstərilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan dilinin dövlətimiz
zın əsas atributlarından biri oldu-
ğuna vurğulan Əli Həsənov dey-
miş ki, dilimiz azərbaycançılıq
ideologiyasının da mühüm ele-
menti, onun dual funksiya daşı-
yan siyasi və sosial-mədəni da-
yağıdır. Əvvəla ona görə ki, Az-
ərbaycan dili həm müstəqil dövlət
kimi getdikcə güclənən ölkəmiz-
də, həm də dünyada yaşayan
çoxmişonlu soydaşlarımızın ün-
şiyat vasitəsi və onların mədəni
dəmğalığının əsasıdır. Bu dil nə
qədr səf və zəngin olarsa, mə-
nəvi varlığını daşıdığı ifadə
edərsə, milli birlik də bir o qədər
möhkəm və sarsılmaz olur. İkinci-
si, dövlət dili rəngarəng etnik və
konfessional tərkibə malik olan
müstəqil Azərbaycanın bütün və-
təndaşlarını ürəkdan cəlb etdi-
yi və birlişdirici rol oynayan nadir
mədəni-sosial fenomenidir. Baş-
qa sözlə, dövlət dili respublika-
mızda bərqərar olmuş milli ham-
məyliklə cəmiyyətimiz üçün xarak-
ter olan multikulturalizmin vəh-
dətini təmin etməyə, yəni azər-
baycançılıq məfkuresinin əsas
məqsədlərindən birinə çatmağa
imkan verir. Məhz bu amillər bi-
zənd dövlət dilinin istifadəsində
və inkişafında daha həssaslıqla ya-
nasmağı tələb edir.

Prezidentin köməkçisi Əli Həsənov ümumiyyəli lird Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinin xalqımızın itcimai-siyasi və mənəvi həyatında rolunu yüksək qiymətləndirdiyini vurğulayaraq deyir: "Azərbaycan dilinin özünün hazırlı səviyyəsinə çatana qədər müxtəlif tarixi mərhələlərdən keçib. Lakin hesab edirəm ki, ümumiyyəli lird Heydər Əliyevin Azərbaycanca rəhbərlik etdiyi dövrlər xüsusiə ləmələrdən olub. Təkcə onun qeyd etmək kifayətdir ki, onun prinsiplər mövqeyi sayəsində Moskvanın etirazlarına baxmayaraq, Azərbaycan SSR-in 1978-ci il Konstitusiyasında Azərbaycan dili dövlət dili kimi təsbit edilib. Həmin dövrdə Azərbaycan dilində mətbuatın, mədəniyyətin, elm və təhsilin inkişafı üçün böyük işlər görüldü, dövlət dilinin itcimai-siyasi və mədəni mövqeyinin yüksəlməsinə nail olunub".

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin dillə siyasətinin müəyyənləşməsinin də ulu öndərin adı ilə bağlı olduğunu bildirən Əli Həsənov qeyd edib ki, 1995-ci ildə qəbul edilən Konstitusiyada Azərbaycan dili milli dövlətçiliyimizin əsas institutlarından biri olaraq təsbit edilib. Azərbaycan dilinin milli mənəvi, siyasi-hüquqi statusunu möhkəmlənməsi istiqamətində atılmış vacib addımlardan biri də 2001-ci ilin iyununda dəfəli "Dövlət dilinin təbii işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" fərmanın imzalanması olub. Fərmandan Azərbaycan dilinin tarixi inkişafı, yolları, habelə müstəqil dövlətinlik atributu kimi rolu və funksiyası göstərilir, əvvəlki on il ərzində təbii vəziyyəti hərtərəfli nəzərdən keçirilib. Eyni zamanda problem və nöqsanlar müəyyənləşdirilərək onların aradan qaldırılması bərdə müvafiq təpəşirlər verilib və qəti olaraq 2001-ci il avqustun 1-dən latın qrafikali Azərbaycan əlifbasına keçilməsi qərar alınıb. Ummummilli lider Heydər Əliyevin həmin il avqustun 9-da imzaladığı digər fərmanla avqustun 1-i Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günlü elan edilib. Növbətimühüm addım 2002-ci ilin sentyabrında "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında" qanunun qüvvəyə minməsi oldu. Bu qanun ölkə Konstitusiyasına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi hüquq

qi statusunu nizamlayır. Ötən il-lərində işe başlanılan bu qanun xeyli dərəcədə təkmilləşdirilib".

Ünvanmilli lider Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi di siyə-sə-tini bu gün Azərbaycan Preziden-ti İlham Əliyevin ardıcıl surətdə davam etdirdiyini vurğulayan Əli-Həsənov diqqətə çatdırıb ki, dö-v-lət başçısı 2015-ci ilin noyabrın-da Milli Elmlər Akademiyasının 70 illiyi ilə bağlı keçirilən toplan-tıdakı nitqində dövlət dilinin ke-rəkli tərsiflərin qorunması və sa-fə-liliğinin təmin olunmasının vacibi-liyini qeyd edib, lüzumsuz yə-rə di-limizdə yad kəlmələrin işlədilmə-sinin əleyhinə olduğunu bildirib.

Azərbaycan Prezidenti dövlət di-linin təbii dairəsinin genişləndi-rilməsi üçün ardıcıl tədbirlər hə-yatə keçirir. Prezidentin 2004-cü il yanvarın 12-də imzaladığı "Azərbaycan dilində latın qrafika-sı ilə kütləvi nəşrlərin həyata ke-çirilməsi haqqında", 2004-cü il yanvarın 14-də "Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqın-da", eləcə də 2007-ci il dekabrın 30-da "Dünya ədəbiyyatının gör-kəmli nümayəndələrinin Azər-baycan dilində nəşri nəzərdə tu-tulan əsərlərinin yayışının sürət-ci edilməsi haqqında" sərən-də-camları bu istiqamətdə əhəmi-yətli rol oynayıb.

Əli Həsənov, həmçinin müasir dövrdə geniş vüsət alan globallaşma prosesinin dövlət dilinin istifadə sahəsindən də yan keçmədiyini, fasiləsiz təkmilləşən informasiya-kommunikasiya sistemlərinin, texnologi yeniliklərin insanlar tərəfindən sürətlə mənimsənilməsinin, maneəsiz informasiya mübadiləsi imkanlarının artmasının dövlət dilinin zənginləşdirməklə yanaşı, mənfəi təsirlərə də məruz qoymduğunu qeyd edərək deyib: "Bu hallar həm cəmiyyətdə, həm de onun güzgülü olan mətbuatda özünü qabarıq büzüə verir. Təəssüf ki, biz tez-tez kütləvi informasiya vasitələrinə, o cümlədən elektron KİV-də dövlət dilinin norma və prinsiplərinə uyğun olmayan söz və ifadələrin işlədilməsinin şahidi oluruz. Bu amilləri nəzərə alaraq Prezident İlham Əliyev 2012-ci ilin mayında "Azerbaycan dilinin globallaşmada şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı" haqqında sərəncam imzalayıb. Sərəncamda bu gün dilimizə müxtəlif səviyyələrdə, xüsusilə KİV-də işlənməsində fonetik, sintaktik və semantik normalardan ciddi yayınmaların olduğu vurğulanır. Göstərilir ki, dövlət dilinin bütün imkanlarından hər zaman lazımsız istifadə edilmir, yerli-yersiz yaz sözlər dilimizə gətirilir. Aidiyyət qurumlar bu təsirlərə qarşı ciddi mübarizə aparmır. Mətbuat orqanlarında geniş yayılmış ədəbi dil nornlarından yayınmalar əksər hallarda təhlil olunub konkret nəticələr ümümləşdirilir, filmlərin dublyajında və xarici dillərdən edilən bədii və məni tərcümələrdə nöqsanlar əlverişli deyildir, küçə və meydanlardakı reklamlarda adi grammatik qaydalar gözənilmir. Azərbaycan dilinin internet sahəsində təbliği və diqqətin artırılmasının vacibliyi və s. məsələlər sərəncamda xüsusi qeyd olunur.

Təssüf ki, hələ 2012-ci ildə imzalanmış Prezident sərəncamında sadalanan həmin nöqsanlar bu gün də aradan tam qaldırılmayıb. Ona görə də cənab Prezident dövlət dilinin KIV-də istifadəsi sahəsində mövcud problemlərin bir daha müzakirə edilib vəziyyətdən çıxış yollarının axtarılması və müvafiq təkliflərin hazırlanması məqsədilə bugünkü konfransın keçirilməsi barədə təspiriq verib".

Azərbaycan reallığında ictimai fikrə təsir imkanları baxımından televiziya və radionun digər kütləvi informasiya vasitələrindən yüksəkə dayandığını qeyd edən Prezidentin köməkçisi deyib ki, televiziya və radio hər evə, ailəyə daxil olaraq insanların gündəlik həyatının adı nərnəsinə çevilib. Teleradio dövlət dilinin qorunub saxlanması, inkişafı və zənginləşməsi üçün böyük imkanlara malikdir. Biz bu imkanlardan səmərəli istifadə edərək müstəqil dövlətimizin milli mədəni dəyərlərindən biri, cəmiyyətdə səfərbərdici vasitə kimi mühüm rol oynayan dövlət dilinin mövqeyini daha da möhkəmləndirməsi üçün zəruri tədbirlər görməliyik.

Azərbaycan Prezidentinin koməkçisi çıxışını bu sözlərlə bitirir: "Biz bu gün media məkanında dövlət dilindən istifadənin vəziyyəti, Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı məsələləri barədə müzakirələr aparmalı, bu sahədə mövcud problemlərə dair açıq fikir bildirməliyik. Ümid edirik ki, bu müzakirələr yol verilmiş nöqsanların səbəblərinin aydınlaşdırılmasına və aradan qaldırılmasına kömək edəcək".

Milli Televiziya və Radio Şurasının (MTRS) sədri Nurişevə MƏHƏRRƏMƏV çıxışında bildirdi ki, şura yarandığı ilk gündən ana dilimizin qorunmasını xüsusi diqqət mərkəzində saxlayıb. Şura 2003-cü ildə teleradio məkanında yayımlanan verilis və programların monitorinqini apardı. Monitorinq nəticəsində həmin vaxt televiziya verilişlərinin yarısını Azərbaycan dilində apardığı müəyyən edildiyindən şura bu sahədə daha ciddi tədbirlər görməyə başladı. Həmin il Azərbaycan Respublikası ərazisində teleradio yayımı sahəsində "Dövlət dilindən istifadənin təmin edilməsi ilə bağlı Xüsusi Qaydalar" qəbul edildi. 2008-ci ilin yanvarında MTRS tərəfindən qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası ərazisində təsis edən və fəaliyyət göstərən bütün teleradio yayımçılarının programlarını bəzi verilişləri istisna olmaqla, əcnəbi dilləri öyrənilməsinə xidmət edən tədris programlarını (30 dəqiqədən çox olmamaq şərti ilə), intellektual verilişləri və bəzi xüsusi buraxılışları Azərbaycan dilində yayımlanmasının təmin olunması barədə qərar qəbul edildi.

Nuşirəvan Məhərrəmov qeyd edir ki, Azərbaycan dilinin ədəbi normalarının qorunmasını diqqət mərkəzinə saxlayan MTRŞ 2011-ci ildən dilçi alimlərin iştirakı ilə teleradio kanallarında yayımlanan proqramların monitorinqinin aparılmasına başlayıb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "Elektron Mediaya Yardım Fondu"nu "Azərbaycan media məkanında ədəbi dilin qorunması" layihəsi çərçivəsində həyata keçirilən bu monitorinqlərin nəticələri olduqca narahətədir, çünki məqalələr üzə çıxıb. Bundan sonra bu monitorinqin hər il müdəmi qaydada keçirilməsinə başlanılıb. Əsas narahatlıq doğuran məsələ adı məişət dilinin ədəbi dilin şifahi forması ilə eyniləşdirilməsi idi. Özel televiziya məkanında ədəbi dil normalarının pozulması hallarına daha çox rast gəlinir.

Diqqətə çatdırılıb ki, narahatlıq doğuran digər məsələlərdən biri də Azərbaycan dilinə əcnəbi söz və ifadələrin yersiz daxil edilməsidir. Elmi-texniki tərəqqi nəticəsində yeni terminlərin ədəbi dilimizdə daxil olması təbii proses olsa da, cəmiyyətimizdə məisət

dilində yayılan əcnəbi sözlərin
ədəbi dilə gətirilməsi halları mü-
sahidə edilir.

Qloballaşma dövründə böyük güclər inşaatı ədəbiyyatı, elm, dil, təhsil sistemi vasitəsilə "Yumşaq güc" amilindən istifadə etməyə çalışdıqlarını vurğulayan MTRŞ sədrinə məsələyə də xüsusi diqqət yetirilməsinin önəmini qeyd edib. Bildirib ki, digər nəarahatçılıq məqamlardan biri də televiziya və radio məkanında aparıcıların vurğu məsələsinə diqqətsiz yanaşmalarıdır. Monitorinqin nəticələrinə görə, daha çox fonetik normalar pozulub. Məsləhət xəbərlər və informasiya proqramlarının aparıcılarının və diktorlarının üzərinə daha böyük məsuliyyət düşür. Bəzi aparıcılar və ya müxbirlər yeni bələd ayaqlaşmaq üçün sürətli danışığı üstünlük verirlər ki, bu da ədəbi dilin pozulması halları ilə nəticələnir.

Televiziyaların ve radio mekânında dil normalizasyonun pozulması hallarına reklam metnlerinde de rast gelindiğini vurgulayan N.Meğerremov deyib ki, bu, tamsaçı ve dinlayıcıya yanlış fikir formalaşdırır. Bazen tamsaçı ve dinlayıcı efride gördüyünü ve eşitdiyini bir norma, edebi fakt kimi qəbul edir. Efride dil norma ve qaydaların yanlışlığı tamsaçı və ya dinlayıcı auditoriyasına da sırayet edir. Ona görə da dilə bağlı televiziya və radioların üzərinə düşən vacib məsələlərdən biri də ondan ibarətdir ki, reklamların dil özləklilikləri, reklam dilindən irəliləyən qüsurlara xüsusi diqqət yetirilməli, bu cür reklamların efride gətirməsinə yol verilməməlidir.

Nuşirəvan Məhərrəmov qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikası ərazisində təsis edilən və fəaliyyət göstərən bütün televiziya və radio kanallarının aparıcıları dövlət dilini mükəmməl bilməli və satış danışığı qabiliyyətinə malik olmalıdırlar. Televiziya və radio kanallarında dublyaj olunan filmlər və verilişlər dövlətin müəyyən etdiyi dil normalarına uyğun olmalıdır.

Azərbaycan Mətbuat Sürəsi-nin sədri, Milli Məclisin deputatı Əflatun HAYATMOV bildirir ki, gündəlik həyatımızda dil normala-ları, yalnız linqvistik qaydaların yox, "Dövlət dili haqqında" qanun-mun müxtəlif maddələrinin pozul-ması halları ilə tez-tez üzləşirik. Mətbuatda dilə bağlı yuxarı ver-ilən pozuntu halları diqqəti daha da cəlb edir. Çünki media özünə mahiyyətiylə, eyni zamanda dil hadisə-sidirlə və burada dilin daha yüksək peşəkarlığı işlədilməsi tələb olunur. Buna görə də Azərbaycan Mətbuat Sürəsi fəaliyyətinə başla-dığı ilk gündən media ilə əlaqə-mizin qorunması məsələsini diq-qət mərkəzinə saxlayıb.

Matbuat Sürasının nızındə daimi faaliyet göstərən monitorinq qrupunun qəzet və jurnallarda verilən di pozuntularını qeydə almaq və təhlil etmək məşğul olduğunu diqəətə çatdırın Ə.Amasov deyir ki, bu hallar müzakirə olunaraq ümumiləşdirilən və ictimaiyyətin diqətinə çatdırılır. Son illər elektron media da bu siraya qoşulub. Layihə çərçivəsində aparılan monitorinqlərdə sürünün "KİV-də ədəbi di qaydalarının pozulmasını müəyyənələndirilməsine dair Təlimat"ına uyğun olaraq di pozuntularının qeydə alınması üçün materiallar bəzə istiqamət üzrə - leksik, morfoloji, sintaktik, üslubi və texnoloji (qəzetçilik texnologiyası) baxımından təhlil olunur.

Ənənəvi mediada dil pozuntularının elektron mediadan xeyli az olduğunu vurğulayan Mətbuat Şurasının sədri qeyd edib ki, hazırkı dövrdə ictimai rəyin formalaşmasında və zəruri informasi-

yaların əməliyyat çətinliyinə baxmayaraq elektron medianın rolunun üstün olduğu nəzərə alınaraq, dil nermalarının qorunmasına daha çox diqqət yetirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiyanın çatdırılma texnologiyalarının prinsiplər fərqlərə baxmayaraq, yazılı mətbuat kimi elektron media da məhiyyətə dil hədisəsidir. Digər tərəfdən, qəzetlər və jurnallar öz materiallarını hazırlayarkən elektron informasiya vasitələrinin yayımladığı informasiyalardan geniş istifadə edirlər və təcrübə göstərir ki, istinad vasitələrində yul verilmis dil pozuntuları islah olunmadan mətbuat səhifələrində çıxarılır və beləcə, səhvlər təkrarlanır.

Diqqətə çatdırılıb ki, monitorinq nəticələri mediamızda ədəbi dilin bütün sahələrində aid çoxlu miqdarda pozuntu hallarının olduğunu göstərir. Son onilliklərdə cəmiyyətimizdə baş verən ciddi dəyişikliklərdə bağlı dilimizə küllü maddiləşmə yeni alınma sözlərin daxil olması təbii və qanunauyğun haldır. Bununla belə, öz sözlərimiz ol-ola zəruri ehtiyac duyulmadan onların əcnəbi qarşılığının nitqimizə nüfuz etməsinin də şahidi olururu.

Matbuatımızdakı dil qüsurlarının əsas səbəblərinin birinin də jurnalistlərin müraciət etdikləri mövzunu, bəhs etdikləri predmeti yaxşı bilməmələri ilə bağlı olduğunu bildiren Mətbuat Şurasının sədri deyib: "Ümumən predmeti bilməmək çağdaş jurnalistikamızda daha çox yayılıb. Bu baxımdan, medianın ixtisaslaşmasına da ciddi ehtiyac duyulmaqdadır. Dil qüsurlarının aradan qaldırılması üçün media təmsilçilərinin peşə hazırlığını yüksəldilməsi, təhsildə təkmilləşdirmə, ictimai şəüirdə dilin qorunması, qanunçuluğun gücləndirilməsi vacib məsələlərdir".

Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru, Milli Məclisin deputatı, akademik Nizami CƏFƏROV olduqca aktual mövzuya həsr edilən bu konfransın KİV-də dövlət dilinin təbiiyi işinin inkişafına mühüm töhfə verəcəyinə əminliyini bildirir. O deyir ki, Azərbaycan dilinin normaları ilk növbədə, bədii üslub, yazıçı dilinə hesabına formalaşır. Bu, təxminən min illik tarixin yekunudur. Amma bu gün tam aydınlığı ilə görürük ki, müasir Azərbaycan ədəbi dilinin normalarını, onun inkişaf səviyyəsini, üslub imkanlarını publisistika müəyyənləşdirir. Bu gün Azərbaycan ədəbi dilinə yəziçi dilinə, nə də elmi dilinə hesabına inkişaf edir. Bu gün, xüsusilə müstəqillik illərində, XX əsrin sonlarında başlaşayaraq, publisistika - Kütləvi informasiya vasitələrinin dili Azərbaycan dilinin inkişaf sürətini və keyfiyyətini müəyyənləşdirir. Burada işin mürəkkəb tərəfi odur ki, yazıçı dili - bədii üslub və alimlərin dili - elmi üslub son dərəcə dar bir dairədə kifayət qədər güclü peşakarlardan ixtiyarındadır. Yəni nə bədii və nə də elmi üslubda ciddi səhvlərə nail olmaqla.

Azərbaycan əsasen publi-sitə üslub səhvlərinin müəhiədi edilidiniyi diqqətə çatdırən akade-mik bunların arasında fonetiki səhvlerin daha çox olduəunu vurğulayaraq deyib: "Bu, onunla baėlıdır ki, Azərbaycan ədəbi dilinin şifahi üslubunun tarixi qeydə de-yil. Yeni biziə teatrın meydanı çıxmısı, şifahi dil yaradıcılıėının meydanının o qeder geniş olma-ması və dialekt variantların çox olma-sıdır. Bütün bunların ona gətir-ilən çıxarış ki, bu gün bizim şifahi ədəbi dilimizə problemlər var".

Qeyd edilib ki, Azərbaycanca-da şifahi ədəbi dilin normaları, orfo-e-pi ya normaları olduəca deėidird.

Azərbaycanda savadlılıq səviyyəsinin yüksək olduğuunu bildirməli alim deyib ki, ölkəmizdə şəfahi dil yazılı dillə güclü təsir edir. Əgər Azərbaycan mətbuatında peşəkarların yazılarını oxusaq, görərik ki, ötən əsrin son onilliklərində olan klassik normativlik, yazılı normativliyi yoxdur. Bunun əvəzinə daha çəvik dil var. Ona görə ki, bu gün yazılı mətbuatımızda reportaj üslubu çox güclüdür. Bu baxımdan şəfahi dilin təsir olacaq və yazılı mətbuatı bundan qorumaq da lazım deyil. Bununla yanaşı, düzgün yazmaq problemi qalır.

Yol verilən nöqsanların əsasən sözlərin düzgün yazılışı ilə bağlı olduğunu deyən Nizami Cəfərov bildirib ki, Azərbaycanca yazılı mətbuatın səviyyəsi kifayət qədər yüksəkdir. Mətbuat kütləvi hədsiz olduğundan işçilərin hamısının peşəkarlığı çox çətin məsələdir. Alım bu baxımdan AZƏRTAC-ın informasiyalarından yüksək peşəkarlığın müəhidə olduğunu xüsusi vurğulayaraq deyib: "Müqayisə üçün deyək ki, AZƏRTAC-ın materiallarında yüksək peşəkarlıq var. Hiss olunur ki, burada redaktə və korrektura işi var. Yəni səhə qəzet səhifələrində yer alacaq hər bir mətnin üzərində nəzakət var. Mətn son həddə qədər nəzakətdən keçir. Eləcə də "Azərbaycan", "Xalq qəzeti" və "Respublika" qəzetlərində də yazı normalarına ciddi riayət olunur".

Azərbaycanda ədəbi dilin qorunmasına ciddi ictimai nəzarətin olduğunu deyən Nizami Cəfərov teleradio məkanında ədəbi dil normalarının əsasən aparıcılar və diktorlar tərəfindən pozulduğunu qeyd edib. O, bunun əsas səbəbi kimi bəzi teleradio proqramlarının aparıcılarının əsasən incəsənət xadimləri olmasını göstərib.

Nizami Cəfərov Azərbaycanca dilinin xalqımızda varlığını və milli dövlətçiliyimizin rəmzi olduğunu vurğulayaraq, ədəbi dilin qorunmasının vacibliyini qeyd edib, bəxşimdən konfransın əhəmiyyətinin yüksək qiymətləndirib.

İctimai Televiziya və Radio Yayımları Şirkətinin Yayım Şurasının sədri, AMEA-nın Fəhkrli İnstitutunun direktoru, akademik Muxtar İMANOV konfransın əhəmiyyətinin xüsusi vurğulayıb, belemiz müzakirələrin vaxtaşırı keçirilməsinin vacibliyini diqqətə çatdıraraq deyib: "Birinci ondan başlamaq lazımdır ki, biz dil və nitq bir-birindən ayrılmayacaq. Dövlət sənədlərində də deyildiyi kimi, Azərbaycan dili kifayət qədər zəngin dildir və onun imkanları da olduqca genişdir".

Azərbaycan dilinin imkanları genişləndirilməsinin, dilin zənginləşdirilməsinin vacibliyini qeyd edən alim bu gün milli mətbuatda, televiziya və radioda müşahidə olunan qüsurların səbəblərinin müəyyənləşdirilməsinin zəruriliyini diqqətə çatdırıb. Bildirib ki, ədəbi dilin pozulmasının əsas səbəblərdən biri də ədəbiyyəti qurumların öhdələrinə düşən işi layiqincə yerinə yetirməmələridir.

Telərdirə məkanında aparıcı-ların tez-tez dialektlərdən istifadə etdiklərini, sintaksis qaydalarının pozulduqlarını bildirdən M.İmanov bunun yolverilməz olduğunu qeyd edib. Diqqətə çatdırıb ki, başqa dillərin Azərbaycan dilinə, Azərbaycan dilinin isə digər dillərə təsiri qəfiləməzdir. Burada əsas məsələ jurnalistlərin həmin sözləri necə işlədib bilmələridir. Dövlət başçısı da AMEA-nın uyubildiyənə və məsələyə toxunaraq bildirdi ki, bizim dilimiz gözəl dildir və yersiz, əcnəbi sözlərdən istifadə etmək lazım deyil. Bu, onu göstərir ki, belə sözlərin intensiv işlədilməsi

nitq normalalarına təsir göstərməyə başlayır.

Muxtar İmanov vərəqləyi bu ki, bu gün Azərbaycanı mətbuatında istedadlı jurnalistlər çalışırlar və onlar ədəbi dilin qorunmasında mühüm xidmətlər göstərirlər. Lakin bununla yanaşı, televiziya, radio, qəzet və jurnallarda ədəbi dilin normalarının pozulması ilə bağlı ciddi qüsurlara da rast gələnir. Bəhe halların aradan qaldırılması üçün redaksiyalarda istedadlı jurnalistlərin bilik və bacarıqlarından səmərəli istifadə olunmalı, onların rəli cəkməsi təmin edilməlidir. Peşkar jurnalist üslub, forma, məzmun və s. xatırını aparmalıdır və biz ona bu şəraitə yaramalıdır. Lakin istədədi, peşakərliyi olmayan bir şəxsi televiziya və ya radioda vəzifəyə təyin edirsiniz, ondan heç nə tələb edə bilərsiniz və bizim problemlərimizin aksəriyyəti buradan qaynaqlanır. Buna görə də biz peşkar jurnalistləri rəli cəkməliyik.

Dövlət başçısının fərman və sərəncamlarında küçələrdə reklam və lövhələrdə Azərbaycan ədəbi dilinin qaydalarının pozulması hallarına yol verilməsinin qeyd edildiyini deyən M.İmanov deyib ki, qanuna əsasən reklamlar lövhələrində yazılar əvvəlcə Azərbaycan dilində, sonra əcnəbi dildə də əks olunmalıdır.

Alim ədəbi-publisistik üslubun
nəralarının qorunmasında jurn-
nalistlərin fəaliyyətinə geniş yer
verilməsinin önəmini diqqətə çat-
dırıb.

AMEA-nın Nəsimi adına Dilçi-
lik İnstitutunun direktoru, akademi-
k Mikhsün NƏGİSOYLU Azər-
bajcan dilinin zənginliyinə görə
digər dillərdən fərqləndiyini qeyd
edib. Alim ümummilli liderin rəy-
bərliliyi ilə hazırlanmış "Dövlət dili
haqqında" 2002-ci il 30 sentyabr
tarixli qanunun müddəalarının hər-
bi Azərbaycan vətəndaşını, xüsusilə
de dilçilik sahəsində çalışan
müəssisləri ədəbi dilimizin sağ-
lamlı keçməsinə dəyərnamışa, onun-
düzgün şəkildə təftişi və inkişafı
istiqamətində düşüncü-əşmənamə-
yə, bə sahədə əməli tədbirlər gör-
məyə səslədiyini qeyd edib.

Möhsün Nəğisoylu bildirib ki, Azərbaycan ədəbi dilinin qorunması baxımından qarşıda duran məqsəd və vəzifələrini həlli daha çox AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun öhdəsinə düşür.

Be elmi müəssisədə Prezidentin Azərbaycan dili haqqında 2013-cü il 9 aprel tarixli sərəncamından irəli gələn vəzifələri həyata keçirmək məqsədilə bir sıra əməli işlər görüldü. Bu baxımdan Dilçilik İnstitutunda bir neçə yeni şöbənin – qədim dillər və mədəniyyətlər, sofiologiyə və dil siyasəti, kompüter dilçiliyi, monitoring şöbələrinin yaradılması dəvə edildi.

Bildirilib ki, Dilçilik İnstitutunda dilimizin sağlqlığının qorunması, ədəbi dil normalarının pozulması hallarının qarşısının alınması sahəsində də məqsədyönlü işlər yerinə yetirilib. İnstitutun əməkdaşları bu məqsədlə vaxtaşırı yoxlamalar aparır, monitorinqlər keçirir və ən başlıcası, sözügedən sahədəki nöqsanların aradan qaldırılması üçün maarifləndirici tədbirlər görür, aidiyyəti təşkilatlara tövsiyələr verir, onlarla müqavilələr bağlayır. Televiziya və radio kanallarında, mətbuat orqanlarında və sosial şəbəkələrdə Azərbaycan ədəbi dilinin normalarının pozulması hallarına tez-tez rast gəlmək olur. Bu sahədə pozuntuları qarşısının alınmasında ictimaiyyətin də fəal iştirakının təmin edilməsi və operativ tədbirlərin görülməsi məqsədilə Dilçilik İnstitutunda artıq iki ildir ki, "qaynar xətt" fəaliyyət göstərir.

Ardı 4-cü səh.

“Azərbaycan ədəbi dilinin qorunmasında və inkişafında KİV-in rolu” mövzusunda konfrans keçirilib

Əvvəli 3-cü səh.

Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru, akademik Kamal ABDULLAYEV Prezident İlham Əliyevin ədəbi dil məsələsinə daim xüsusi diqqət yetirdiyini, bu istiqamətdə fərman və sərəncamlar imzaladığını bildirərək deyib: “Prezident İlham Əliyev Azərbaycan dilinin qorunması məsələsinə həmişə yüksək diqqət və qayğı göstərmişdir. Prezident İlham Əliyev Ana dilini öz şəxsi nümunəsi ilə qoruyur. Biz onun nitqlərinə, çıxışlarına qulaq asırıq və Azərbaycan dilinin potensialından istifadə etmək istedadının şahidi oluruq. Bu, çox vacib məsələdir. Dövlət başçısı həm fərman və sərəncamları ilə, həm də şəxsi nümunə olaraq Azərbaycan dilində səlis, dəqiq, mühakiməli və müdrik nitqləri ilə Azərbaycan dilinə münasibətini göstərir”.

KİV-də ədəbi dilin normalarının pozulmasının qarşısını almaq üçün bu sahəyə sistemli, kompleks yanaşmanın vacibliyini ifadə edən rektor bildirib ki, dilimizə başqa dillərdən sözlərin gəlməsinin qarşısını almaq lazım deyil. Çünki hər bir dil bu prosesi özünə tənzimləyir. Azərbaycan dilini belə hallarla sarsıtmaq, məhv etmək mümkün deyil. Dil xalqa məxsusdur, dili məhv etmək üçün xalqı məhv etmək lazımdır.

K.Abdullayev bildirib ki, mətbuatda, efrdə səslənən hər bir söz həmin ifadəni səsləndirən şəxsin intellektual səviyyəsini müəyyən edir. Buna görə də bu baxımdan mediaya, efr məkanına intellektual səviyyəsi yüksək olan şəxslər cəlb edilməlidir. Aparıcılar yüksək intellektə, nitq mədəniyyətinə malik olmalı, haqqında danışdıqları məsələləri dərinlən bilməlidirlər. Biz çox vaxt bəzi aparıcıların nədən danışdığını özünün də bilmədiyini şahidi oluruq. Təbii ki, belə aparıcılar dilimizə yersiz sözlər də gətirəcək, ədəbi dil normalarını da pozacaqlar. Bu baxımdan həmin aparıcıların, jurnalistlərin intellektual səviyyələrinin qaldırılmasına çalışmalı, intellektual səviyyəsi olma-

yan insanları mətbuata gətirməməliyik.

Akademik bildirib ki, bu gün Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi cəsarətli və qətiyyətli siyasət nəticəsində Azərbaycan multikulturalizmin təntənəsini yaşayır. Multikultural cəmiyyətin ən böyük təhlükələrindən biri dil məsələsidir. Çünki müxtəlif mədəniyyətlərdən dövlət dilinə müəyyən təsirlər və təzyiqlər var. Azərbaycan dilinin gücü, eyni zamanda ölkəmizdə yaşayan xalqların dilinin gücündən, dilimizin qədim potensialından - “Kitabi-Dədə Qorqud”un, Nizaminin, Füzulinin, Qazi Bühranəddinin, Nəsiminin, Hüseyn Cavidin və başqa dahilərimizin dilinin gözəlliyindən yaranır. Onların əsərlərini mütaliə etməmiş adamları efrə buraxmaq düzgün deyil. Bu baxımdan ədəbi dilin qorunması vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Kamal Abdullayev bu problemin həllində kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri üçün

təlim və seminarların təşkilinin önəmini diqqətə çatdırıb. Qeyd edib ki, bu prosesdə müvafiq qurumların, o cümlədən AMEA-nın Dilçilik İnstitutunun, Azərbaycan Dillər Universitetinin potensialından istifadə etmək lazımdır.

Məruzələrdən sonra aparılan müzakirələrdə çıxış edən Azərbaycan Dil Qurumunun sədri, xalq şairi Sabir RÜSTƏMXANLI konfransda Azərbaycan dilinin taleyi, mətbuatda işlədilməsi, cəmiyyət həyatındakı yeri ilə bağlı mühüm məqamlara toxunulduğunu bildirib. O, dilin və sözün son dərəcə ciddi məsələ olduğunu qeyd edərək vurğulayıb ki, dil varsa xalq var, dil yoxdursa xalq da yoxdur.

“Dil ana südü kimidir. Ana südü içməyən uşaq ömrü boyu xəstələnəndiyi kimi, ana dilinin içindən keçməyən uşaqlar da ömrü boyu bu dildə yarımçıq danışirlar. Ona görə də ilk məsələ uşaqlarımızın ana dilində tərbiyəsidir, ana dilində təhsildir, ana dilində məktəb-

lərdə bilik səviyyəsidir. Kadr hazırlığı oradan başlayır”, - deyərək S.Rüstəmxanlı əlavə edib.

Xalq şairi dərslərdə dilin nə cür təqdim olunmasının vacibliyini qeyd edərək bildirib ki, bu, çox ciddi məsələdir. Dərslərdə ana dilinin işlənmə səviyyəsi mütləq nəzarətdə saxlanılmalıdır.

Radio və televiziyalarda mövcud dil probleminə toxunan Azərbaycan Dil Qurumunun sədri deyib: “Vaxtilə Azərbaycanın bir-iki televiziya kanalı olub və onları nəzarətdə saxlamaq, yaxşı kadr tapmaq asan idi. Bu qədər televiziya kanalı yaranıbsa təbii ki, o qədər də kadr, mütəxəssis olmalıdır. Buna görə çox da həyəcanlanmaq lazım deyil. Onların hər biri tədricən öz kadrını, mütəxəssisini tapacaq. Yetər ki, biz uşaqlarımıza dilimizi yaxşı öyrədək”.

S.Rüstəmxanlı, həmçinin reklam lövhələrində, müxtəlif obyektlərin adlandırılmasında ana dilin istifadə etməyin vacibliyini vurğulayıb.

Konfransın çox aktual mövzuya həsr olunduğunu deyərək İctimai Televiziya və Radio Yayım Şirkəti Yayım Şurasının üzvü Azər HƏSƏRƏT deyib ki, dövlətin bu məsələyə xüsusi diqqəti hamımıza lazım olan əsas məqamdır: “Hamımız bilirik ki, Prezident İlham Əliyev şəxsən bu məsələni diqqətdə saxlayır və bugünkü tədbir də onun tapşırığı ilə keçirilir. Biz vəziyyətdən çıxmaq üçün nə edə bilərik? Birincisi, televiziya və radioların rəhbərlərinin hamısının burada olmasından yararlanaraq konkret təkliflər verək ki, icra edilsin”.

Azər Həsərat qeyd edib ki, televiziya aparıcılarının əksəriyyəti bədii ədəbiyyat oxumur. Televiziyalarda tapşırıq vermək olar ki, aparıcılar, diktorlar bədii ədəbiyyat oxusunlar.

“Hamımız istəyirik ki, dilimiz təmizlənsin, zərurət olmadan əcnəbi sözlər dilimizdə işlədilməsin. Bütün televiziya kanallarında “start verildi” sözü işlədilir. “Başlamaq” sözü var ikən niyə onu işlətməyə? Gəlin, burada elə tapşırıq, hamımız bir yerdə qərar verək ki, bu “start vermək” sözünü yığışdırırıq”, - deyərək A.Həsərat əlavə edib.

İTV Yayım Şurasının üzvü vurğulayıb ki, kütləvi informasiya vasitələrində, televiziya və radiolarda əcnəbi dillərdən alınaraq Azərbaycan dilini korlayan sözlər də var: “Məsələn, “servis xidməti” sözü işlədilir. “Servis” elə “xidmət” deməkdir. Yaxud “sınaq imtahanı” deyərək söz işlədilir. Bu, nə deməkdir? “Sınaq”, “test”, “imtahan” elə üçü də eyni sözdür. Yeni bunları təmizləmək çətin məsələ deyil. Bunları deməkdə məqsədim odur ki, biz bu xırda məsələlərdən başlasaq, yəqin ki, vəziyyəti düzəldə biləcəyik. Sadəcə qarşıya qoyulan tapşırıqları icra etməliyik”.

Konfransa yekun vuran Azərbaycan Prezidentinin ictimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Əli HƏSƏNOV tədbirdə faydalı fikirlərin səsləndiyini qeyd edib, dövlətimizin ana dilinin saflığının qorunmasına xüsusi önəm verdiyini

diqqətə çatdıraraq deyib: “Son zamanlar Azərbaycan dilinin vergülündən tutmuş üslubuna qədər pozulması halları yavaş-yavaş meyil halı almaqdadır. Əlbəttə, Azərbaycan dili zəif dil deyil ki, hansısa normaların pozulması dilin məhvə gətirib çıxarsın. Amma bütövlükdə dilin saflığının qorunması, onun inkişafının təmin olunması və bu sahəyə dövlətin ayırdığı diqqət qarşımıza qoyduğumuz məqsədə çatmağın əsas yollarından biridir. Biz bunu mütləq şəkildə həyata keçirməliyik”.

Konfransa aparılan müzakirələrdə bütün sahələr üzrə əsas vəzifələrin və hədəflərin dəqiq müəyyənləşdirildiyini qeyd edən Prezidentin köməkçisi Azərbaycan ədəbi dilinin saflığının qorunması və inkişafı prosesində KİV ilə yanaşı, cəmiyyətin hər bir üzvünün üzünə böyük məsuliyyət düşdüyünü vurğulayaraq bildirib: “Hamı anlamalıdır ki, Azərbaycan dilini yaşatmaq üçün bizim yalnız bir coğrafi ərazimiz var, o da Azərbaycan ərazisidir. Azərbaycan dilinin yaşayacağı bir hüquqi təsisat var, o da Azərbaycan dövlətidir. Azərbaycan dilini yaşadanlar Azərbaycan vətəndaşlarıdır və xarici ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızdır. Azərbaycan dilinin gözəlliklərini, zənginliklərini qoruyub, o dildə əsərləri yarada biləcək bir xalq var, o da biz azərbaycanlılarıq. Hər kəs buna məsuliyyətlə yanaşmalıdır”.

Konfransın mövzusu ilə bağlı müzakirələrin aidiyyəti qurumlarında, elmi institutlarda davam etdirilməsinin vacibliyini diqqətə çatdıran Prezidentin köməkçisi deyib: “Biz çox istərdik ki, aparıcılarımız Azərbaycan dili ilə yanaşı, xarici dilləri də səlis bilsinlər, həm intellektli, həm gözəl, həm də yaxşı xarici görkəmə malik olsunlar. Çünki xarici ölkələrdə televiziya kanallarının verilişlərinə baxanda həmin ölkələrin obrazını görürsünüz. Niyə Azərbaycan xalqını gözəl aparıcı təmsil etməsin? Həm də yaxşı olar ki, onlar ana dilini gözəl bilsinlər, yüksək intellektli, yaxşı həmsöhbət ol-

sunlar. Yeni tamaşaçıları cəlb etməyin yolu təkə aparıcının görünüşü deyil. Təəssüf ki, son illər Azərbaycanda süni reyting arxasında qaçmaqla bu işə mənfi təsir göstərilir”.

Əli Həsənov dövlət başçısının qaldırdığı həyəcan signalına dilçi alimlər, KİV-in rəhbərləri və nümayəndələri tərəfindən dərhal ciddi reaksiya verildiyini ifadə edərək dərin məzmunlu çıxışlara görə təşəkkürünü bildirib.

“Televiziya və KİV rəhbərləri bilməlidirlər ki, Azərbaycan cəmiyyətinə nümunələri onlar təqdim edirlər. Ona görə də televiziya efrinə, mətbuatın səhifələrinə bütün sahələr üzrə Azərbaycanı, xalqımızı təmsil etmək iqtidarında olan şəxslər çıxarılmalıdır. Burada televiziya üzünə mühüm vəzifə düşür”, - deyərək Prezidentin köməkçisi diqqətə çatdırıb.

Əli Həsənov Azərbaycan ədəbi dilinin normalarının pozulmasının qarşısını alınması üçün bu barədə müxtəlif vəsaitlərin, nəşrlərin hazırlanmasının, müvafiq kursların açılmasının vacibliyini qeyd edərək deyib: “Cəmiyyətdə adi vətəndaşdan, QHT nümayəndəsindən, KİV rəhbərindən tutmuş alimə, ziyalıya qədər hər kəs hiss etməlidir ki, Azərbaycan ədəbi dilinin qorunması hər bir azərbaycanlının ümdə vəzifəsidir. Ümummilli lider də bu haqda danışarkən bildirirdi: hər bir azərbaycanlı fəxr etməlidir ki, o azərbaycanlıdır. Hər bir azərbaycanlı fəxr etməlidir ki, onun gözəl Ana dili var. Ona görə də Ana dilimizin gözəlliyinə, saflığına zərər vuranlar Azərbaycan cəmiyyətinin ictimai qınağına tuş gəlməlidirlər”.

Konfransın məhsuldar keçdiyini qeyd edən Prezidentin köməkçisi bildirib: “Mən sizin adınızdan cənab Prezidenti əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan dilinin qorunması ilə bağlı onun qaldırdığı həyəcan signalı, Azərbaycan dilinin lüzumsuz xarici müdaxilələrdən qorunması ehtiyacı ziyalılarımız tərəfindən ciddi qəbul edilib və hər kəs bu işə öz dəstəyini verməyə hazırdır”.